

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ І БЕЗРОБІТТЯ НАСЕЛЕННЯ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Питання географічного вивчення трудових ресурсів, зайнятості і проблем безробіття є традиційними у географії населення. Особливості суспільного розвитку лише вносять певні корективи у постановку акцентів зазначених досліджень. В сучасних умовах актуальними є наукові дослідження трансформації зайнятості у конкретних регіональних умовах, геопросторові особливості використання працересурсного потенціалу у контексті соціально-економічних чинників. Однак, динамічний аналіз трансформації зайнятості є обмежений методологією статистичного обліку: до 2001 р. статистика праці здійснювалася згідно “Загального класифікатора галузей народного господарства”, згодом на основі іншої методології, що базується на “Класифікації видів економічної діяльності”.

Рівень і структура зайнятості населення залежить від ряду факторів. Структура господарського комплексу є одним із визначальних чинників, але і вона водночас сама оцінюється показниками зайнятості. Вплив даного чинника слід розглядати на основі історичного підходу.

Сучасна Івано-Франківська область була заселена здавна. Населення займалось рільництвом, вирощуванням худоби і птиці, значна кількість людей була зайнята на солеварнях. У гірській місцевості помітна доля населення була зайнята у лісопереробній галузі. Інтенсивно розвивались різноманітні ремесла: гончарство, кушнірство, ткацтво, виготовлення різноманітних предметів з дерева тощо, які згодом поклали початок розвитку промисловості.

Великі промислові підприємства почали функціонувати у другій половині XIX – на початку XX ст. Але сучасна структура господарського комплексу була сформована у другій половині XX ст., коли інтенсивно створювалися нові та реконструювалися старі підприємства. Однак навіть у радянські часи підприємства області не працювали на повну потужність, тому в області завжди був надлишок робочої сили. Для населення Івано-Франківської області уже декілька десятиріч є звичними сезонні міграції на заробітки у Росію, інші області України, а нині також і до європейських країн.

Рівень освіти, поряд з іншими показниками визначає якість працересурсного потенціалу. Вищий освітній рівень зайнятого населення призводить до зростання продуктивності праці, дозволяє модернізувати діяльність із меншими витратами на підготовку кадрів. Загалом структура професійної освіти регіону повинна відповідати потребам господарського комплексу, а частка людей із вищою освітою засвідчувати рівень інтелектуального потенціалу, реалізація якого сприятиме технологічному, економічному та культурному прогресу.

Створенню нових робочих місць, а, отже, зменшенню безробіття, сприяють капіталовкладення та іноземні інвестиції. За останні роки їх обсяг був незначний: у 2003 р. – 1137 млн. грн., або 2,6 % від загального обсягу капіталовкладень в Україні, а у розрахунку на одного мешканця Івано-Франківської області – 809 тис. грн., що на 10 % менше від середньодержавного рівня.

У 2003 р. загальний обсяг інвестицій в основний капітал області становив 1 млрд 130 млн грн., а прямих іноземних інвестицій – 96 млн дол. США. Галузевий розподіл прямих іноземних інвестицій показує реальні економічні можливості регіону, виявляє перспективні сфери зайнятості населення, а, отже, дає можливість прогнозувати напрямки професійної підготовки та перекваліфікації трудових ресурсів. В Івано-Франківській області 77,1 % загального обсягу інвестицій вкладені у промисловість, у тому числі 22,7 % – у гірничодобувну, 15,5 % – деревообробну, 8 % – харчову галузь. Традиційно привабливою є торгівля, яка концентрує понад 16 % загального обсягу іноземних інвестицій.

Івано-Франківська область відзначається низьким рівнем економічної активності населення – 60,3 % від загальної кількості населення у віці 15–70 років (або 626,5 тис. осіб у 2003 р.). За кількістю економічно-активного населення область займає п'ятнадцяте місце в Україні, тоді як за кількістю населення – тринадцяте.

У постатевому розподілі спостерігається стійке переважання чоловіків. Так, у 2003 р. кількість економічно-активних чоловіків становила 322,4 тис. осіб (64,5 % у структурі чоловічого населення 15–70 років), а жінок – 304,1 тис. осіб (56,4 % від усього жіночого населення вказаного віку). Кількість економічно-активного населення у сільській місцевості є більшою і становить 333 тис. осіб, у міських поселеннях – 293,5 тис. осіб. Такий розподіл нехарактерний для нашої держави, бо у більшості областей та в середньому в Україні спостерігається протилежна ситуація. Однак рівень економічної активності вищим є у містах – 62,9 %, а у селах становить 58,1 %. Відмічено негативну

тенденцію стрімкого зменшення рівня економічної активності сільського населення – на 9,1 % за 2002–2003 р.р., тоді як у міських поселеннях падіння відбувалось майже у 2 рази меншими темпами.

Серед економічно-активного населення області переважну більшість (96 %) становлять особи працездатного віку, решта – це зайняте населення пенсійного віку. 30 % економічно-активного населення становлять особи у віці 35–44 років. Частка молодих (20–29 років) у структурі економічно-активного населення становить 25,1 %, причому серед жіночого – 24,1 %, а серед чоловіків – 26,1 %. У сільській місцевості спостерігається вища частка молодих в структурі економічно-активного населення порівняно із містами (відповідно 27,2 % та 22,8 %). За 2002 – 2003 р.р. доля економічно-активного населення у віці 60–70 років зменшилася з 4,9 до 2,6 % в основному за рахунок жіночого населення. Серед міських жителів пенсійного віку економічна активність дещо зросла, а серед сільських скоротилася у 2,5 рази.

Важливим якісним параметром, що характеризує економічно-активне населення, є його освітній рівень. Івано-Франківська область відзначається високою часткою людей з вищою освітою у загальній кількості економічно-активного населення – 21,2 %. Жіноче населення області є більш освіченим – 22,9 % з повною вищою та 29,1 % з базовою вищою освітою. Серед економічно-активних чоловіків ці значення нижчі – 19,6 % та 17 % відповідно. У зв'язку із сформованою господарською структурою Івано-Франківщини та відповідними потребами робочої сили, закономірною є перевага економічно-активного населення з повною вищою освітою у містах, порівняно із сільською місцевістю на 20,3 %, з базовою вищою – на 5,1 %. Осіб, що мають початкову освіту, або неосвічених серед економічно-активного населення є більше у сільській місцевості.

У 2003 р. кількість зайнятого населення Івано-Франківської області становила 513 тис. осіб. Упродовж останніх 10 років цей показник неухильно зменшувався, що є результатом економічної кризи в регіоні. Рівень зайнятості населення у 2003 р. становив 52,5 % і зменшився проти попереднього року на 5,5 %. За рівнем зайнятості Івано-Франківщину випереджає переважна більшість областей України, а середньодержавний показник є вищим на 3,3 %. Структура зайнятості населення Івано-Франківської області за видами економічної діяльності у 2002 р. відображена у таблиці 1. Подані значення не враховують працівників малих підприємств і кооперативів, фермерських та особистих підсобних господарств. Так, лише в особистих підсобних, селянських господарствах працює 26,7 % зайнятих економічною діяльністю. У зв'язку із ринковими перетвореннями, що відбуваються в економіці регіону, суттєво скорочується кількість населення, зайнятого на підприємствах державної (на 10,6 %) та колективної (на 26,4 %) форм власності, тоді як кількість зайнятих у приватному секторі економіки зросла на 26 %. Водночас на 36,4 % зросла чисельність роботодавців.

Таблиця 1

Структура зайнятості населення Івано-Франківської області, 2002 р., %

Промисловість	24.2
Сільське господарство	10.1
Лісове господарство	1.8
Рибне господарство	0.08
Транспорт	4.6
Зв'язок	2.6
Будівництво	5.3
Торгівля	4.1
Громадське харчування	0.6
Матеріально-технічне постачання і збут	0.4
Заготівлі	0.2
Інформаційно-обчислювальне обслуговування	0.03
Операції з нерухомим майном України	0.04
Загальнокомерційна діяльність по забезпеченню функціонування ринку України	0.03
Геологія і розвідка надр, геодезична і гідрометеорологічна служба	0.3
Виробничі види побутового обслуговування населення	0.4
Інші види діяльності сфери матеріального виробництва	0.4
Житлове господарство	1.0
Комунальне господарство	3.9
Невиробничі види побутового обслуговування населення	0.3
Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення	12.9

Освіта	17.0
Культура	2.4
Мистецтво	0.2
Наука і наукове обслуговування	0.6
Фінансування, кредитування, страхування	1.2
Апарат органів державного і господарського управління, органів управління кооперативних і громадських організацій	5.3
Всього	100.0

Аналізуючи динаміку кількості зайнятих у 1999–2003 рр. встановлено, що кількість працюючих збільшилася у таких видах економічної діяльності як освіта, культура, наука і наукове обслуговування, державне управління, страхування, соціальне забезпечення, операції з нерухомим майном, невиробничі види побутового обслуговування населення. Решта видів економічної діяльності зазнали втрат у кількості штатних працівників. Особливо відчутно (у 2 рази і більше) зменшилась зайнятість у сільськогосподарському виробництві, автомобільному господарстві, громадському харчуванні, матеріально-технічному постачанні й збуті, заготівлях (майже у 3 рази), інформаційно-обчислювальному обслуговуванні, виробничих видах побутового обслуговування населення. Вагомим видом економічної діяльності населення Івано-Франківської області є традиційні ремесла: створення виробів з дерева, шкіри, металу, лозоплетіння. Косівщина славиться писанкарством, унікальною культурою ткацтва, зокрема відомою продукцією є ліжники. Область славиться мистецтвом художньої різьби по дереву, виготовленням неповторних сувенірів із дерева. Осередками цих промислів є села Брустури, Яворів, Річка, Косів.

Плинність кадрів – явище об'єктивне, а його кількісні параметри відображають реальні економічні тенденції у регіоні. Так, за 2003 р. в Івано-Франківській області різниця між кількістю звільнених працівників і прийнятих на роботу найвища у сільському господарстві і становить 5010 осіб. Очевидно, що це засвідчує про повний занепад цієї сфери економіки; у транспортній галузі ця різниця складає 1822 особи, у будівництві – 1853 особи. Лише у комунальному господарстві кількість прийнятих працівників є більшою за кількість вибулих на 110 осіб, в органах державного управління – на 144 особи, у нафтовидобуванні – на 20 осіб. Здебільшого працівники звільняються за власним бажанням (у промисловості таких 80 %), оскільки часто підприємства не працюють повний робочий тиждень, не виплачують вчасно заробітної плати, не створюють нормальних умов праці.

В Івано-Франківській області досить поширеним явищем є неповна зайнятість населення – 6,6 % від облікової кількості штатних працівників, серед зайнятих жінок – 9,8 %. За 1999–2003 рр. кількість таких працівників скоротилася приблизно у 2 рази, проте ще залишається значною. Так, у промисловості в режимі неповного робочого тижня працювало 43 % зайнятих (переважно у машинобудуванні та металообробці, хімії і нафтохімії, деревообробці, целюлозно-паперовій та харчовій галузях), у будівництві – 17 %, транспорті – 13 %, освіті – 7 %, торгівлі – 5 %, охороні здоров'я – 4,1 %.

Гострою невирішеною проблемою у регіоні залишається перебування працівників у вимушеній адміністративній відпустці. У 2003 р. було зареєстровано 3710 осіб, які знаходились у відпустках тривалістю понад три місяці підряд, серед них найбільше у промисловості, будівництві та сільському господарстві.

Географічний розподіл зайнятого населення фіксує значну концентрацію зайнятості в обласному центрі (28,4 % від загальної кількості працівників, зайнятих в економіці області), бо саме в обласному центрі зосереджені основні підприємства, організації, установи, що успішно функціонують. Однак навіть в Івано-Франківську відбувалося значне вивільнення працівників 14,3 тис. осіб у 1995 р. до 84,8 тис. осіб у 2003 р.

За рівнем зайнятості населення перше місце в області займає Тлумацький район (75,9 %), дещо менші показники у Косівському (73,7 %) та Снятинському районах (73,2 %). Найнижчий рівень зайнятості зафіксовано на території Яремчанської міської ради (59,6 %) та Тисменицькому районі (55,8 %).

У статевій структурі зайнятого населення загалом переважають чоловіки: найбільша частка характерна для Рожнятівського (57 %), Калуського та Верховинського районів (по 56 %). У більшості районів області та в обласному центрі у структурі зайнятості міського населення переважають жінки. Хоча у деяких, наприклад Коломийському, ситуація протилежна – 64% зайнятих становлять чоловіки. Серед сільського населення більшу половину зайнятих становлять чоловіки.

Актуально нині є проблема зайнятості молоді, кількість якої з року в рік зменшується. Багато випускників навчальних закладів залишається працевлаштованою, адже особи 15–28 років не

мають достатнього досвіду праці і вважаються менш конкурентноздатними. Серед 43553 зайнятих осіб у віці 15–28 років 10852 особи працюють на промислових підприємствах (найвища частка молоді у легкій промисловості та електроенергетиці, дещо менша у хімічній, нафтохімічній та деревообробній галузях), 6229 осіб – в медичних закладах, 6980 – в освіті.

Територіальний аналіз зайнятості молоді виявив райони з найвищими показниками (Верховинський – 4,5 %, Косівський – 4,4 %, Тлумацький – 3,3 %), а також найнижчими показниками в області (у м. Івано-Франківськ та Калуському районі – по 1,4%, Долинському і Рогатинському – по 1,6 %, Галицькому – 1,7 %).

Зміна форм власності, розривання господарських зв'язків, банкрутство, реорганізація підприємств зумовили загострення проблеми структурного безробіття. З початку 90-х років до 1998 р. рівень зареєстрованого безробіття в області зростав, згодом намітилася тенденція збільшення пропозиції робочих місць для незайнятого населення. У 2003 р. кількість незайнятих громадян, які звернулись до державних центрів зайнятості за допомогою у працевлаштуванні, становила 34072 особи, що майже на 24000 менше, ніж у 1998 р. На початку 2004 р. рівень зареєстрованого безробіття був 4,23 % (у 1998 р. – 7,18 %).

Івано-Франківська область посідає третє місце серед областей Західного регіону України за рівнем безробіття після Чернівецької (4,1 %) та Львівської (3,9 %). Однак реальний рівень безробіття в області є значно вищий, бо частина непрацюючих громадян займається бізнесом, комерцією, іншими видами індивідуальної трудової діяльності, велика кількість емігрує за кордон у пошуках роботи.

За останні кілька років структура безробітного населення суттєво не змінилася. Нині із кожних 100 безробітних, 52 раніше працювали робітниками, 27 мали посади службовців. Соціально-демографічна структура безробітних характеризується високою часткою жінок (64,3 %) та молоді до 28 років (25,4 %). Ряд соціальних проблем загострюється внаслідок того, що кожна десята безробітна жінка має неповнолітніх дітей, а зважаючи на реальні показники безробіття, ситуація видається просто загрозливою. Рівень безробіття серед жіночого населення дещо зростає, а серед молоді знижується.

Серед безробітної молоді більшість (45,1 %) мають робітничі професії, 27,8 % – раніше працювали на посаді службовця. Майже кожен п'ятий молодий безробітний – це випускник навчального закладу. Зокрема серед такої категорії безробітних 2,8 % – випускники середніх загальноосвітніх шкіл, 6,2 % – професійно-технічних закладів освіти, 10,5 % – вищих навчальних закладів.

У сільській місцевості рівень безробіття вищий – 6,3 %, тоді як у містах – лише 3,7 %. Отже, першочергових заходів необхідно вживати для відродження господарства сіл та малих міст, підприємства яких залучають трудових мігрантів із навколишньої сільської місцевості.

Згідно офіційних статистичних даних показник напруженості ринку праці Івано-Франківської області (відношення пропозиції робочої сили до попиту на неї) знижувався з 329 осіб у 1998 р. до 16 осіб у 2003 р. Отже, ситуація на ринку праці помітно стабілізується. Додатковим аргументом цієї тези є те, що лише за 2003 р. кількість вакансій, про які заявляють підприємства та організації Івано-Франківщини збільшилась у 1,4 рази. Однак не завжди існує відповідність між професійною придатністю зареєстрованих осіб і тими спеціальностями, які є вакантними. Особливо підвищені вимоги сьогодні висуваються до претендентів на вакантні посади службовців. Найбільшим попитом на ринку праці, як і в попередні роки, користуються працівники робітничих професій, потреба в цій категорії складає 64 % від загальної кількості вакансій. Значна диспропорція між попитом і пропозицією робочої сили складається на місця, які не потребують спеціальної підготовки: тут попит у 80 разів перевищує пропозицію.

Кількість працевлаштованих безробітних через служби зайнятості в Івано-Франківській області зростає з середини 90-х років. Лише у 2003 р. було працевлаштовано 38 тис. осіб, з них 47 % становлять жінки, 37 % – це особи до 28 років, 12 % – особи, які потребують особливого спеціального захисту.

Статистична цінка зайнятості і безробіття населення потребує суттєвого удосконалення. Головним аргументом цього є суттєві розбіжності, які виявлено у результаті вибіркового обстеження ринку праці, що проводили органи державної статистики. За цими розрахунками в області кількість незайнятих громадян у 2003 р. становила 493,3 тис. осіб, або 47,5 % від загальної кількості населення 15–70 років. Серед них 80,4 тис. осіб активно шукали роботу, тобто за методологією МОП були безробітними. Це становить 12,8 %, а офіційний показник рівня безробіття в області – 4,23 %.

Згідно вибіркового обстеження соціально-демографічний склад безробітних такий: 51,8 % – чоловіки (жінки більш охоче реєструються у службі зайнятості, в той час як чоловіки більш схильні

до самостійного вирішення власних проблем з працевлаштуванням); 24,1 % – молодь до 28 р., а 24 % – це молодь, що шукає роботу більше одного року. Серед останніх 27,6 % респондентів не змогли знайти роботу після закінчення вищих навчальних закладів, 10,7 % – після закінчення професійно-технічних училищ. Загалом серед усього безробітного населення регіону 12,9 % становлять особи з вищою освітою.

За рівнем безробіття в Івано-Франківській області виділяються райони з найвищими показниками – Городенківський район (8,21%) та Яремчанська міська рада (13,4 %), та найнижчими – Івано-Франківська міська рада (2,04 %) і Коломийський район (2,09 %). Найбільші проблеми із працевлаштуванням молоді і найвищий офіційний рівень безробіття серед молодих зафіксовано у Тисменицькому, Коломийському і Тлумачькому районах, тоді як низькими відповідними значеннями характеризуються Косівський і Верховинський райони.

Отже, проблема безробіття в Івано-Франківській області ще залишається гострою, хоча за останні роки намітилися стійкі тенденції до її стабілізації. У межах обласного регіону виявлено значні диспропорції у рівнях зайнятості і безробіття населення. Тому регіональна програма оздоровлення економіки і стабілізації ринку праці повинна враховувати локальні суспільно-географічні умови. Особливої уваги потребує питання удосконалення методики розрахунків рівня і структури безробіття, адже саме від точності обчислених показників залежить ефективність дій державної і регіональної влади, ефективність капіталовкладень та інвестицій, спрямованих на створення нових робочих місць та активізації економіки регіону.

Література:

1. Економічна активність населення Івано-Франківської області за 1998–1999 роки: Статистичний збірник. – Івано-Франківськ: Обласне управління статистики, 2000. – 32 с.
2. Економічна активність населення Івано-Франківської області за 2000–2001 роки: Статистичний збірник. – Івано-Франківськ: Обласне управління статистики, 2002. – 104 с.
3. Економічна активність населення Івано-Франківської області за 2002–2003 роки: Статистичний збірник. – Івано-Франківськ: Обласне управління статистики, 2004. – 104 с.
4. Кількість окремих категорій працівників та підготовка кадрів в економіці Івано-Франківської області: Статистичний збірник (1998 – 2003 роки). – Івано-Франківськ: Обласне управління статистики, 2004. – 38 с.
5. Проданова І. Причини безробіття та аналіз ринку праці Івано-Франківської області // Науковий вісник Прикарпатського університету: Серія економічних наук. № 2. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 129 – 133.

Summary:

The article “Economic and Geographic Aspects of Employment and Unemployment in Ivano-Frankivsk Oblast” characterizes regional features of the labor market formation, dynamics of the quantity of economically active population and structure of employment, spatial differentiation of the levels of employment. The article also describes the general economic and geographic characteristics of the unemployed people, points out the deficiencies of statistical estimations of unemployment.

УДК 338:91 (447)

Галина КОЦЕЛКО

СТАН БЕЗРОБІТТЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Перехід економіки України до ринкових відносин робить надзвичайно актуальною проблему формування і використання трудового потенціалу країни загалом і окремих регіонів, з метою досягнення найефективнішої зайнятості і всебічне дослідження нових процесів у сфері зайнятості населення. Пізнання об'єктивних закономірностей розвитку ринкового господарства необхідні для формування та регулювання ринків праці різних рівнів організації.

Результатом трансформації форм власності і структури суспільного виробництва, що відбувалися в Україні протягом останнього десятиліття, став перерозподіл трудових ресурсів за видами зайнятості. Виникли різні форми безробіття, посилювалися трудові міграційні процеси.

Проблеми реформування економіки України спричинили зниження загального рівня зайнятості, і, відповідно, зростання повного, часткового та прихованого безробіття, труднощі з працевлаштуванням. Зміна форм власності, реорганізація підприємств призвели до вивільнення значної кількості працівників, загострення проблем структурного безробіття. Незадовільна адаптованість